Юп звільна розгойдував ножа в руці, тримаючи його перед собою за кінчик леза; то був довгий, наточений ніж до хліба, і бачилось, що він дуже гострий. Нараз Юп рвучко метнув його в повітря: звившись веретеном, ніж пошумів угору,— ясне лезо золотою рибкою скинулося в останньому промені вечорового сонця,— і, вдарившись об стелю, полетів униз, просто на голову Юпові. Той миттю наклав на голову дерев'яний накоренок, ніж, сухо луснувши, увігнався в деревину й загойдався там. Юп зняв з голови накоренка, витяг ножа і з серцем швиргонув його в двері; ніж, ліниво поколивавшись там, поволі випав і ліг долі.

— Хай йому чорт! — мовив Юп.— Я розважив напевне: людям, що оддали гроші за квитки, найбільше до вподоби дивитися такі номери, де ти важиш своїм життям чи принаймні здоров'ям, як колись у римському цирку. їм треба бодай знати, що тут може пролитися кров, розумієш?

Він підняв ножа і одним помахом пустив у горішню лутку вікна з такою силою, що всі шибки забриніли, ніби мали розірвати крихку, висхлу замазку й брязнути з рам. Той порух, упевнений і владний, нагадав мені невеселі дні нашої недалекої минувшини, коли Юпів складаний ножик гуляв то вгору, то вниз попід склепінням бліндажів.

— Я ладен упень розбитись,— казав він далі,— аби справити приємність вельмишановному панству в залі. Я б вуха собі поодрізав, та боюсь, що не знайдеться такого, хто приставить мені їх на місце. Ходи лишень сюди.

Він шарпнув двері, пропустив мене вперед, і ми вийшли на сходовий помісток; клапті шпалери позоставалися на стінах тільки там, де їх колись надто міцно поліпили, аби тепер можна було оддерти на підпал до грубки. Далі ми поминули занедбану ванну, і перед нами постала так ніби веранда, де бетонована підлога покололася й поросла мохом. Юп повів рукою догори.

— Що вище кидаєш ножа, то, звісно, більше тішаться глядачі. Та треба, щоб угорі була якась перепона, щоб ця штука могла вдаритися об неї й перестала вертітись, тоді вона без усяких вихилясів полетить простісінько на мою недотепну голову, ось глянь.

Він показав угору, де вищирилися залізні штаби розваленого балкона.

— Отут я муштрувався. З добрий рік. Дивись.

Він знову підкинув ножа догори; ніж полетів навдивовижу рівно й плавко, здавалося, він здіймався сам собою, легко, наче птах,— і враз, ударившись об залізну штабу, неймовірно швидко понісся донизу і рвучко загнався в накоренок. Самий-но поштовх такої сили, здавалось, було не просто витримати. Проте Юп і оком не моргнув. Ніж увійшов у дерево на кілька сантиметрів.

— Та це ж чудово, хлопче! — скрикнув я.— Просто з біса добре! Тут уже всяк мусить визнати: це таки номер!

Юп незворушно витяг ножа з деревини і, стиснувши в кулаці, різонув повітря.

— Та його й визнають: мені дають дванадцять марок за вечір, аби я між двома значнішими номерами трохи попідкидався ножем. Але мій номер занадто простий: людина, ніж, накоренок, розумієш? От якби до цього та напівголу кралю, щоб я міг жбурляти ножем просто їй під носом — оце б мого глядача розворушило. Та де ти її візьмеш, таку кралю?

Він рушив іти, і ми знову вернулися до його житла. Він помаленьку поклав ножа на стіл, поставив поруч накоренка й потер руки. Потім ми примостилися на ящику біля грубки і якийсь час сиділи мовчки. Видобувши з кишені кусень хліба, я спитав:

— Може, попоїси зі мною?

— Залюбки, тільки давай я запарю каву. А тоді підемо, ти подивишся мій виступ.

Він підклав у грубку дров і поставив на вогонь бляшанку.

— Просто хоч гинь,— знову озвався Юп.— Може, в мене дуже вже поважний вигляд, досі ще скидаюсь на фельдфебеля.

— Дурниці, з тебе ніколи не було правдивого фельдфебеля. Чи ти усміхаєшся, коли вони плещуть?

— Ну звісно. І вклоняюсь.

— Я б не потрапив. Я не годен усміхатись на цвинтарі.

— Оце ж бо й зле, бо саме на цвинтарі треба всміхатися.

— Не розумію.

— Вони ж бо не мерці. Вони живі, ти тямиш?

— Еге, вже тямлю, тільки тому не вірю.

— Бо ти й досі ще трішечки обер-лейтенант. Ну та це з часом минеться. О господи, я радію, коли можу справити цим людям якусь потіху. Вони просто поду— біли, і я трохи розбуркую їх, і беру за те платню. Може хто з них, бодай один з усіх, не забуде за мене, поки дійде додому. "А той бісів син з ножем, враг його матері, нічого не боїться,— може, скаже він собі,— а я, сто чортів, усього боюсь!" Бо вони справді завше всього бояться. Вони тягнуть той страх за собою, мов важенну

тінь, і мене тішить, коли вони на хвилину забудуться за нього і крихту одійдуть душею. Чи ж заради цього не варт усміхнутись?

Я мовчки дивився, як закипає вода. Юп запарив каву в рудій бляшанці, і ми навпереміну стали сьорбати з неї окріп, заїдаючи моїм хлібом. Надворі помалу сутеніло, і Юпів покій ніби наливався м'яким сіруватим молоком.

— А що, власне, робиш ти? — спитав мене Юп.

— Нічого... перебиваюся днем.

— Важкенький хліб.

— Еге... за шмат хліба доводиться часом позносити докупи й побити на дріб'язок сто каменюк. Роблю, що де трапиться.

— Так... Хочеш подивитися ще один мій номер?

Я кивнув головою; він підвівся, ввімкнув світло і, підійшовши до стіни, одсунув набік клапоть тканини, що правив за килимок. На червонястому полі виразно виступали обриси чоловічої постаті, абияк накидані на стіні вуглиною; зверху на голові намальовано якусь химерну гулю, що, видно, мала означати капелюх. Доглянувшись пильніше, я побачив, що постать накреслено на дотепно замаскованих дверях.

Я зацікавлено стежив, як Юп нахилився під своє нужденне ліжко, витяг звідтіля гарненьку брунатну валізку й поставив на столі. Перше ніж одімкнути її, він повернувся до мене й поклав переді мною чотири недокурки.

— Скрути-но з них дві тоненькі,— сказав він.

Я пересів так, щоб добре його бачити і заразом бути ближче до грубки, до її лагідного тепла. Поки я злегесенька розкручував недокурки на папірець, у якому був замотаний хліб, Юп клацнув замками валізки й витяг якусь химерну торбинку: в таких крамних торбинках з багатьма кишеньками наші матері колись держали срібні ложки та виделки з свого віна. Юп миттю розв'язав шнурка, що перехоплював звинену руркою торбинку, і простелив її на столі; я побачив дванадцять ножів із дерев'яними колодочками,— за тих часів, коли наші матері ще плавали у вальсі, такі ножі звано "мисливським наладдям".

Я поділив видобутий з недокурків тютюн на дві пайки і скрутив цигарки.

— Ну ось,— промовив я.

— Ну ось,— і собі сказав Юп.— Спасибі.

Потім він показав на торбинку:

— Це все, що зосталося мені по рідних. Решта згоріла, погинула під руїнами, а те порозтягали. Коли я голий і босий повернувся з полону, я не мав ніде нічого, аж одного дня якась добра старенька жінка, материна приятелька, віднайшла мене по довгих розшуках і віддала оце добро. Я довідався, що мати кілька днів перед наглою смертю від бомби доручила на схов приятельці валізку, тож вона й лишилась ціла. Чудно, правда? Та, зрештою, так воно здебільшого й буває, що люди, пойняті страхом смерті, кидаються рятувати якийсь дріб'язок, забуваючи про найконечніше. Отак мені дісталась ця валізка з усім, що в ній було; а там була оця бляшанка, дюжина виделок та ложок і тринадцять ножів. Ложки й виделки я попродав і на ті гроші рік жив. Увесь той час я муштрувався з ножами. Ось дивись.

Я закурив і дав прикурити Юпові. Приліпивши сигарету на спідній губі, він прив'язав торбинку з ножами до горішнього ґудзика своєї куртки біля

плеча и розпустив її уздовж руки — так, ніби начепив на руку якусь химерну вояцьку оздобу. Нараз він неймовірно швидко став хапати з торбинки ножі, і, перше ніж мій мозок устиг зафіксувати його рухи, дванадцять ножів повпивалися в чорну примару на дверях, схожу на ті, що під кінець війни настирливо лізли у вічі з кожного плаката, мов темні провісники близького краху. Два ножі стриміли в капелюсі, по два — над кожним плечем і ще по два — уздовж опущених рук.

— Чудово! — скрикнув я.— Чудово! Але такий номер конче треба якось відтінити.

— Бракує тут лишень живого, а не мальованого чоловіка, а ще краще жінки. Ет!..

Він повитягав ножі з дверей і дбайливо повкладав їх знову в торбинку.

— Де ти кого знайдеш? Жінки надто полохливі, а чоловіки дуже дорого хочуть. Воно таки правда, номер небезпечний.

Він знову закидав ножами чорну постать, тільки цього разу розділив її ними на дві геніально рівні половини.

Тринадцятий великий ніж смертельною стрілою вп'явся в тому місці, де в мальованого чоловіка маслилося серце.

Юп востаннє затягся з тоненької самокрутки й викинув мізерного недокурка за грубу.

— Ходімо,— сказав він,— здається, вже час.

Він вистромив голову у вікно, пробубонів щось про "каторжний дощ" і обернувся до мене:

— Скоро восьма, о пів на дев'яту мін вихід.

Поки він укладав до шкіряної валізки ножі, я визирнув у вікно. Дощ жебонів між розбитими віллами,— здавалося, немов то стиха квилять самі вілли; з-поза темної запони хитких тополь чувся скрегіт трамваю, але я ніде не бачив годинника.

— Як ти знаєш, котра година?

— Почуваю. Це теж муштра.

Я поглянув на нього, нічого не тямлячи. Він допоміг спершу вдягнути пальто мені, потім сам одяг свою куртку. Плече в мене однялося, і я не годен як слід рушити рукою, лиш стільки, що можу бити каміння. Ми понатягали на голови капелюхи й ступили в темний передпокій; я зрадів, почувши за стіною гомін голосів, сміх і якесь невиразне мурмотіння.

— Бачиш,— почав Юп, коли ми рушили сходами наниз,— я силкуюся збагнути невідомі закони космосу. Ось поглянь.

Він поставив валізку на східці й широко розкинув руки — так на деяких античних малюнках зображувано Ікара перед злетом у небо. На ного незворушному обличчі проступив якийсь чудний натхненно-холодний вираз, щось чи то шалене, чи то байдуже, щось чаклунське, від чого мене пойняло острахом.

— І ось,— тихо сказав Юп,— я просто ніби вростаю в атмосферу, чую, як руки мені робляться чимраз довші, аж поки сягнуть у незміренний простір, де панують інакші закони; я роздираю невидну заслону — і ось мої руки входять у течію незнаних, чарівної сили струмів, що пульсують там, за нею, у височині; мої руки вбирають їх, просто вбирають — і я вже вириваю в космосу його закони, вириваю трохи ґвалтом, а трохи жартома і забираю їх собі!

Руки йому рвучко стислися в кулаки і щільно прилягли до тіла.

— Ходімо,— сказав він. І лице йому знову зробилося незворушне.

Я пішов за ним, геть приголомшений.

Надворі сіявся дрібний, невгавучий, холодний дощ. Ми позводили коміри і мерзлякувато повтягали голови в плечі. Вечоровий туман, уже підсинений темною барвою близької ночі, розливався вулицями. Де-не-де в підвалах розбитих вілл з-попід чорного громаддя навислих руїн заблимали кволі вогники. Вулиця непримітно зійшла на багнистий шляшок, обабіч якого манячіли в погусклому присмерку понурі дерев'яні хижі, оточені злиденними городчиками; здавалося, то пливли кудись по мілкій воді розбишацькі джонки. Далі ми перейшли трамвайну колію й пірнули в тісний рукав передмістя, де серед битої цегли та сміття бовваніло кілька чорних будинків,— і враз вийшли на гомінку вулицю; людський плав поніс нас уперед, аж поки ми не завернули в провулок, де ясно горіла в темряві вивіска вар'єте "Сім млинів", різко відбиваючись у дзеркалі мокрого асфальту.

Біля під'їзду було порожньо. Вистава давно почалася. З-поза витертих червоних портьєр добувався гомін людських голосів.

Юп, осміхнувшись, показав на одну фотокартку у вітрині, де він у ковбойському вбранні стояв між двох солодко усміхнених танцівниць з переснованими блискучою сухозліткою грудьми.

"Людина з ножами" — стояло під фотокарткою.

— Ходімо,— сказав Юп удруге, і не встиг я схаменутись, як він потяг мене за собою у якісь тісні двері, що їх важко було одразу розгледіти. Ми пішли нагору вузькими, покрученими, погано освітленими сходами. Дух поту й гриму виказував, що десь близько була сцена. Юп ішов перший —

і враз на якомусь закруті сходів він зупинився, поставив валізку і, вхопивши мене за плечі, спитався:

— Чи стане в тебе мужності?

Я так давно чекав на це питання, що тепер, раптово почувши його, злякався. Мабуть, у мене був не вельми героїчний вигляд, коли я сказав:

— Мужності розпачу.

— Оце саме й в правдива мужність,— підхопив він і засміявся здушеним сміхом.— Ну, то як?

Я мовчав. Зненацька десь згори на нас ударила така дужа хвиля міцного реготу, що я несамохіть здригнувся, наче з холоду.

— Я боюсь,— промовив я тихо.

— І я. Ти не віриш у мене?

— Чому ж?.. Тільки... Ну та що там... Гайда...— сказав я хрипко і, підштовхнувши його вперед, докінчив: — Мені однаково.

Ми вступили в темний коридор, обставлений з обох боків благенькими фанерними будками; з них час од часу вигулькували якісь строкато вбрані постаті; крізь щілину в убогих лаштунках я вглядів на кону клоуна, що саме розтяг свого велетенського мальованого рота; до нас знову докотився дикий регіт публіки, але ту ж мить Юп упхнув мене в якісь двері й причинив їх за собою. Я розглянувся довкола. Будка була дуже тісна й майже геть гола. На одній стіні висіло дзеркало, на другій самотньо повисли Юпові ковбойські шати та на кривому стільці лежала стара колода карт. Юп нервово заметушився: він скинув з мене вимокле пальто, смикнув із стіни ковбойську одіж, а на те місце повісив моє пальто й свою куртку. Вгорі поза стіною безверхої кабіни я побачив на

червоній дорійській колоні електричного годинника, що показував двадцять п'ять хвилин по восьмій.

— П'ять хвилин,— промимрив Юп, одягаючи ковбойське вбрання.— Може, варто перше спробувати?

Тії ж хвилини хтось застукав у двері будки й гукнув:

— Приготуватися!

Юп застебнувся й наклав на голову крислатого капелюха. Я промовив, силувано сміючись:

— Ти, певне, хочеш засудженого на смерть спершу скарати задля спроби?

Юп ухопив валізку й потяг мене з будки. Недалечко сцени стояв якийсь чоловік і дивився на останні вихиляси клоуна. Юп щось зашепотів йому на вухо, чого я не розчув; на обличчі в чоловіка проступив переляк, він глянув на мене, на Юпа і жваво захитав головою. І знову Юп зашепотів йому на вухо.

Мені було байдуже про все. Нехай мене хоч зараз настромлять на ніж. Плече мені не служить, я живу день злиденною самокруткою, а завтра мушу за шмат хліба потовкти на дріб'язок сімдесят п'ять каменюк. Завтра?..

Здавалося, буря оплесків змете лаштунки. Клоун з утомленим перекривленим обличчям видибав з-поза лаштунків у коридор, якусь мить понуро стояв там, а тоді знову поплентав на сцену, де, приязно всміхаючись, заходився кланятися глядачам. Оркестр ударив туш. Юп знову щось зашепотів на вухо лисому. Клоун тричі виходив поза лаштунки і тричі знову вертався на кін, всміхався й кланявся. Потому оркестр заграв марш, і Юп з валізкою в руках жвавою ходою подався на

сцепу. Його привітали мляві оплески. Я втомлено дивився, як Юп настромлював карти на цвяхи, видно, заздалегідь попабивані в стіну, як він потім одну за одною продірявлював їх ножами саме посередині. Оплески погустішали, але не стали гарячі. Далі під тихе бухкання барабана він виконав номер з великим ножем і накоренком. Попри всю свою байдужість я почував, що виходить справді біднепько. Навпроти, по той бік кону, за ним назирала купка майже не повдяганих дівчат... І тоді лисий раптово вхопив мене за плечі, витяг на сцену і, привітавши Юпа церемонним помахом руки, сказав з робленою повагою:

— Добрий вечір, пане Боргалевський.

— Доброго здоров'я, пане Ердмендере,— одмовив Юп, теж із робленою повагою.

— Оце я привів вам конокрада, пане Боргалевський, негідника, яких світ не бачив, щоб ви його трішечки полоскотали своїми ясними ножичками, перш ніж його повісять. Ну вже ж і поганець!

Його вихиляси видалися мені прикро вимучені, нестерпно жалюгідні, немов папіряні квітки чи найдешевша помада. Я перевів погляд на залу, де сиділа публіка, і від тієї миті, побачивши перед собою хтиву, тисячооку, багатоголову потвору, що причаїлась у темряві, неначе ось-ось збиралася стрибнути на свою здобич,— від тієї хвилини я просто задерев'янів.

Мені було на все начхати; різке світло прожекторів засліпило мене; у своїй витертій вдяганці й злиденних черевиках я, мабуть, і справді скидався на конокрада.

— О, прошу, зоставте його мені, пане Ердмендере, я вже як-небудь дам йому раду!

— Еге ж, еге, подбайте про нього, та не шкодуйте ножів.

Юп ухопив мене за барки, а пан Ердмендер, вищиривши зуби, широкою ступою попростував із сцени. Звідкілясь на сцену кинули мотузку, і Юп прив'язав мене до червоної дорійської колони, на яку з другого боку були оперті сині диктові двері. Байдужість ніби впоїла мене. Праворуч від себе я чув лиховісний подих завмерлої публіки і зрозумів, що Юп мав слушність, коли казав про кровожерність юрби. Здавалося, з нетерплячки тремтіло навіть нудне, застояне повітря. Оркестр невпинним напружено-сентиментальним бухкотінням барабанів на тлі приглушеної хтивої мелодії ще побільшував враження зловісної трагікомедії, в якій мала пролитися людська кров, оплачена грішми. Я вп'явся очима в одну цятку і дав попуск м'язам, лантухом осівши на мотузок, що, виявилось, добре тримав мене. Оркестр грав дедалі тихіше. Юп діловито повитягав ножі з карт на стіні й повкладав їх у свою торбинку, раз у раз кидаючи на мене мелодраматичні погляди. Сховавши останнього ножа, він став лицем до зали і тим-таки огидно-неприродним голосом, що перед цим Ердмендер, сказав до публіки:

— Панове, зараз я вам обквітчаю ножами постать оцього добродія, та перше прошу вас упевнитися, що ножі в мене не тупі...

Промовивши це, він дістав з кишені шпагати ну і з моторошним спокоєм заходився черкати об неї ножами, одного по одному виймаючи їх з торбинки і знову кладучи назад. Дванадцять клаптів упало додолу...

Увесь той час я дивився далеко поза нього, поза лаштунки, поза напівголих дівок по тім боці сцени, мовби в якийсь інший світ.

Напруження публіки електризувало повітря. Юп ступнув до мене і, вдавши, буцім тугіше стягає на мені мотузки, прошепотів лагідним голосом:

— Сиди тихесенько, зовсім-зовсім не рушся і здайся на мене, голубе.

Ця нова забарка, здавалося, ось-ось розрядить напруження в залі, що дійшло було краю, але саме в ту мить Юп зненацька одскочив набік; руки його злетіли догори, наче дві легкі пташки, і на обличчі вдруге проступила та чаклунська зосередженість, що так була приголомшила мене на сходах. Ті чарівничі рухи неначе заворожили й глядачів. Мені причувся якийсь дивовижний моторошний стогін, і я зрозумів, що то Юп перестеріг мене.

Я одірвався від далекої далечини, куди дивились мої очі, й поглянув на Юпа, що стояв тепер просто мене, так близько, що наші погляди стрілися; тоді він підняв руку, поволі сягнув до торбинки з ножами, і я вдруге відчув, що він перестерігає мене. Я весь занімів і заплющив очі...

Мене пойняло розкішне відчуття; так було, може, яких дві хвильки, а може, двадцять, не знаю. Я чув тихий посвист ножів, відчував на собі повів розкраяного ними повітря, коли вони врізалися позад мене в диктові двері, і мені видавалось, неначе я йду вузісінькою кладочкою понад бездонну прірву. Іду цілком упевнено і все-таки добре почуваю весь страх небезпеки... Боюсь і все-таки напевне знаю, що не схибнуся; я не лічив ножів, однак розплющив очі якраз ту мить, коли останній ніж загнався в двері біля моєї правої руки.

Ураган оплесків до кінця очутив мене; я зовсім розплющив очі і вгледів перед собою біле обличчя Юпа, що, кинувшись до мене, неслухняними руками розв'язував мотузка. Потому він витяг мене насеред сцени, до самої рампи; він уклонився глядачам, і я зробив те саме; під грім оплесків він показав на мене, а я показав на нього; він усміхнувся мені, і я всміхнувся йому, а далі ми обоє з усміхом уклонилися глядачам.

У кабіні ми не перемовилися й словом. Юп кинув на стілець продірявлені карти, зняв з гвіздка моє пальто й допоміг мені вдягтися. Потім почепив на стіну ковбойське вбрання, вдягнув свою куртку, і ми нап'яли капелюхи. Коли я одчинив двері, навпроти нам кинувся лисий добродій зі словами:

— Сорок марок за вихід!

Він простяг Юпові кілька банкнот. Я зрозумів, що відтепер Юп буде мій шеф, і всміхнувся, і він, глянувши на мене, всміхнувся й собі.

Юп узяв мене під руку, і ми вкупі рушили наниз тісними, погано освітленими сходами, що просякли задавненим духом гриму. Коли ми вийшли до під'їзду. Юп усміхнувся й сказав:

— Тепер ми купимо собі сигарет і хліба...

Але я тільки годину пізніше зрозумів, що здобув собі справжній фах; він вимагав від мене лишень трохи постояти, не рухаючись, і помріяти з дванадцять чи з двадцять секунд. Я став людиною, в яку кидають ножами...